

Részletek Széplaki György 33 egész egyharmad c. könyvéből

32. Felkiáltás

Október 23-a a mi iskolánkban egyszerű hétköznapi volt, kedd. Ilyenkor vannak a legnehezebb tanóráink: matek, fizika, kémia egymás után, pihenőnek egy egészségtan, végül történelem. Ezen a héten délutánosok voltunk. Olyan sokan jártunk már ebbe az általános iskolába, hogy csak két műszakos váltásban jutott minden osztálynak tanterem. Hetenként változott a beosztás, délutánosok nagyon nem szerettünk lenni. Délelőtt a tanulószoba már minden tudásszomjat kivett belőlünk. Megelégedtünk a házi feladatok megoldásával, egy kis elméleti tanulnivalóval, megebédeltünk, és amikor jólesett volna a kikapcsolódás, valami könnyed délutáni foglalkozás, akkor kellett tanórákra mennünk. Edzésre csak heti kétszer jutottam el, de csak öt órára, egyre inkább félig sötétben, kevés villanyfénynél éppen csak mozgásban tudott tartani Laci bácsi. Edzésnapokon ő már fél négytől a pályán lehetett, a tornaóráit korábbra tették. A történelemtanórán az első világháború volt a téma. Tanárunk lelkesen szidta az imperialistákat, akik háborúba sodorták a világot a vacak gyarmataik miatt, népek börtönévé tették Oroszországot, csatatereken pusztult el sokmillió egyszerű munkás és parasztember, teljesen feleslegesen. Még a negyede sem telt el az órának, bejött az igazgatóhelyettes, sügött valamit a történelemtanárnak, az elsápadt, majd akadozva néhány mondattal befejezte a mondókáját, kijelölte a tanulni valót, és hazaküldött bennünket, sőt hangsúlyozta, hogy menjünk sietve, és haza, ne máshova. A folyosókon nagy volt a zsongás, egyszerre indult a lépcsőn lefelé valamennyi osztály, az első emeletiek összetorlódtak a másodikról jövőkkel. Az iskolakapu felől valaki berikkantotta: tüntetés van a városban!

Örültem a korábbi befejezésnek, a kézilabdapálya felé vettem az irányt, legalább világosan edzhetek egy keveset. A pályán kint nem láttam senkit, mindenki az öltöző előtt állt, felöltözve, senkin nem volt sportdressz. Laci bácsi is hasonlókat mondott, mint az iskolában: igyekezzünk mihamarabb haza menni, ki tudja mi lesz még a mai napon. Hírlik, hogy néhol már a villamosok sem járnak. Engem ez nem érintett, gyalogosan sem volt több az utam hazáig egy negyedóránál. Az edzés elmaradását sajnáltam, de szót fogadtam, bandukoltam a hosszú utcán a telep irányába. Az iskolából most jött ki a lányok utolsó csoportja. Őket nem engedték el hamarabb? A szürkületben Klárit véltem látni az utcafordulóban, kisebb csoportban igen csak siettek.

Otthon sokáig egyedül voltam, anya sem érkezett meg, pedig ilyenkor már itthon szokott lenni. Bekopogtam Zsiga bácsihoz, ő sem volt otthon. A szomszéd, Vargáné a portaügyeletről jött, oda telefonált a férje, ne várja, egyhamar nem érkezik meg, jobbára

gyalogosan tud jönni, a villamosok állnak a körúton. Tanácstalan voltam, most mit tegyek? Azon már nem is csodálkoztam, hogy Mari nem jött meg, Angyalföldről öt után szokott hazakerülni, de így nem valószínű, hogy ma sikerülni fog. Iszonyú éhség jött rám, pedig bőségesen megebédeltem az iskolában. Levágok egy vastag kenyeret, kenem a zsírral, keresem a sót. Miért nincs a helyén? Anya jön be lihegve:

– Kisfiam itt vagy? Jaj, de féltem, hogy nem tudsz hazajönni, vagy belekeveredsz valamibe. Forrong a város, tele néppel a nagykörút, vonulnak valahová. Nemcsak az egyetemisták, idősek, fiatalok vegyesen, munkások, mindenki. Olyan jelszavakat, mondatokat kiáltoznak, amiért eddig bárkit elvittek. De most ekkora tömeg, és alig látni egyenruhásokat! Mari? Zsiga? Jaj, Istenem, hogy kerülnek haza? – Leteszi a nehéz szatyrot, a székre roskad, az arcán látom, nincs jól, megerőltette magát. Miért cipelt ennyi mindent olyan messziről? Kinyitja, mutatja, csupa élelmiszer: kenyér, üveges tej, krumplicsusz, liszt, cukor, só.

– Anya, miért? – kérdelem, de közben a sápadt arcát figyelem, hogyan segíthetnék, de fogalmam sincs, mit tegyek, a szatyor tartalmát kezdem elrakni, azoknak tudom a helyét.

– Ha felfordulás van, elsőként élelmiszert kell venni, ki tudja, holnap kinyitnak-e az üzletek. Éhen nem halhatunk – mondja megadóan, ülve maradva, a kezem ügyébe adja a szatyor aljából a maradékot.

Mari éjfél felé érkezett meg. A telepen mindenki ébren volt, legtöbbször vártak valakit, no meg a híreket, mi történik itt valójában? Gyorsan futottak az új hírek: A magyar rádióból még semmi különösről nem tudósítanak, megy a szokott műsor, zene, de jött valaki olyanokat mondva:

– Forradalom van Pesten, már bementek a Szabad Európa Rádióba. – Mariból nehéz bármit is kiszedni, reszket, sír, egyre Bálintot emlegeti. Nem tudja hol van, találkozniuk kellett volna, de nem volt az üzemében, oda is elment utána érdeklődni. A portás szerint a fiatalok egy csoportja a belváros felé ment. Bálintot még nem ismeri. Ő mindig éjszakás, csak ma jött be korábban, nem ismerné meg, ha találkoztak is.

– Jaj, Istenem! Csak baja ne legyen! Én végig gyalog jöttem, sok ember, nagy zaj mindenfelé, azt hiszem, lövéseket is hallottam – fejezi be sírva. Nem tudtuk megnyugtatni, nem volt hajlandó lefeküdni sem, úgysem tudna aludni. Ha Bálint a belvárosba ment, ide előbb megérkezhet, mint haza, Újpestre.

– Kitört a forradalom, a rádiónál már lönek, ostromolják a felkelők! – hallom az erőteljes felkiáltást az udvar felől. Ki lehet? A szomszéd épületben a legényszálláson főleg fiatal emberek vannak, közülük valaki? Zsiga bácsi dörögő basszusa is hallik, már a folyosóról. Ajtó

csapódik a Vargáéknál, az asszony sápítózik sírós hangon, a férje csitítja. Anya kimegy, az ő hangját is hallom:

– Zsiga! Nincs semmi bajod? De jó, hogy már te is itt vagy, Mari nem régen érkezett.

Reggel a nyugtalan éjszaka ellenére mi korán kelünk, Marit békén hagyjuk, anya takarta be, úgy ruhástól nyomta el végül az álmot, csak végigdőlt az ágyán. Gyorsan jönnek a az újabb hírek: Megállt a város, nincs iskolai tanítás, a munkahelyekre sem érdemes elindulni, a közlekedés szünetel. A rádió ostromáról ellentétesek a hírek, de egyre több szó van a tömegbe lövő ávósokról, a fegyvert letevő és a felkelőknek átadó katonákról, teljes a fejetlenség, a kormány össze-vissza beszél. Mégis mindenki arcán az örömet látni: Végre megszabadulhatunk "ezektől"! Így mondják, ilyen egyszerűen, mégis mindenki tudja kikről van szó:

– Rákosiék, az ávósok, ez az egész rohadt banda végre eltakarodik – hallom a kapus bácsi hangját a portaügyelet előtt, ő magyaráz az egybegyűlteknél.

– És a ruszkik is takarodjanak ki! – teszi hozzá valaki éles hangon felkiáltva, az öklét rázva. Helyeslő moraj követi. Munka, feladat a telepen keveseknek adódik, csak a szolgálatban lévőknek kell biztosítani a telep működését még ebben a helyzetben is. A többiek itt gyülekeznek a kapu környékén, innen az utcán történetekre is rálátni. Mások, főleg a független fiatalok elindulnak a város felé szótlanul, határozottan. Az utcáról z sivajgás hangja tör be. Kifutunk valamennyien. Nagy a tömeg a kereszteződésben, beszélgető kisebb-nagyobb csoportok, mindenféle híresztelések futnak végig, egymásnak adják tovább, eljut a legtávolabb állóhoz is. Anya nem örülne, ha látná, hogy az utcára mentem. Megfordul a fejemben: Most alkalmazkodni kell, vagy inkább magamra vigyázni? Ennyi embernek nem lehet baja!

Sodródok a tömeggel. A járdán, az úttesten mindenhol emberek, fiatalok, idősebbek. Olyan érzésem van, mintha focimeccsre mennék. A közeli Népstadionban egyszer a kettős bajnoki fordulóra mentem a telepi srácokkal, ott voltak ennyien. Szinte helyben topogva, centimétereket haladva jöttünk kifelé a meccs végén. Nem is volt kedvem máskor elmenni, annyit nem ért az egész.

– Ruszkik jönnek Gödöllő felől – fut végig a hír a tömegben. Sokan arrafelé szaladnak, a tömeg sűrűje már ott hullámszik, várakozón megállnak az út szélén. És jönnek is sorban, szépen az orosz páncélautók, mindegyik elején géppuska, rohamsisakos katona áll a mellvéd mögött mereven, keze a fegyver elsütő berendezésén, mögötte mélyebben a többiek ülnek, csak a sisakjukat látni és az égnek tartott kézi fegyvereiket.

– Ruszkik, haza! – kiáltanak fel a tömegben. Erősödik, ismétlődik a dühös felkiáltás. A hangzavar olyasféle, mint a focimeccsen. Öklök emelkednek magasba, fújozás, fütytyázás, mintha csak a futballbíró ellen tüntetnének:

– "Ez tizenegyes! Nincs szemed? Te rohadt csaló! Kik fizettek meg?" – De itt előbb csak a fújozás és a füttyszó erősödik, majd átalakul a tömeg ütemes kiáltásává:

– Ruszkik, haza, ruszkik, haza, ruszkik, haza! – A dühödt arcok hasonlóak, mint a meccsen, de mégsem. Ott hullámszik, változik a hangulat a játék menete szerint, belefér az ujjongás, a saját, kedvenc csapat biztatása, a gólöröm mámore is. Itt feltört az évek óta elnyomott keserűség, végre megszólalhat, most kell megszólalnia, mert itt jönnek minden bajok okozói, ellenük tüntet a nép. A hátrébb állók nyomakodnak, már az útra lökik az elsőket. A páncélautók sora megáll, velük szemben a tömeg egyetlen hatalmas füttyszó, már szavakat sem keres, s mint hatalmas bírói füty, megálljt parancsol a fegyvereseknek.

Az első páncélautó géppuskása megmozdul, szemében rémület látszik, mozdul a fegyver is, körbe-körbe a tömeg irányába. Döbrent csend lesz hirtelen. A páncélautó mélyéről pattogó vezényszót hallani. A katona még egyszer körbepásztázza a tömeget, majd az ég felé emelve fegyverét dörgő sorozatot lő. A tömeg szétrebben, a házak felé futnak, futok én is, lábam tapossák, tolnak, löknek, oda húzódok a fal tövéhez. Akkor szólal meg egy újabb sorozatlövés, most már valamennyi géppuskából. A tömeg a földre vágódik, vezényelni sem kellett, sokan egymásra estek, az alulra kerültek nem panaszoznak, lapulnak, bebújnak a föld alá is. A fal tövénél huppantam le, a fejem bevertem, homlokom vérzik. Jajkiáltás hangzik, majd egy újabb géppuska sorozat. Felpillantok. A páncélautók elindultak a belváros felé. Lassan feltápáskodunk a földről. Valaki, erős férfihang kiáltja:

– A mieink ellen mennek, a felkelők az ávosokat már elkergették, lefegyverezték. Most beleavatkoznak a ruszkik! – Másik hang:

– Csak a levegőbe lőttek, nem sérült meg senki? – Morajlás kíséri, egymást vizsgálják a tömegben, hozzám is odalép egy fiatalember:

– Mutasd, öcsi, mi érte az arcodat? – Csak intek, semmi, karcolás, de már indulok futva a telep felé, velem együtt többen is, eloszlik a tömeg az útkereszteződésből.

Végig sem tudom gondolni, mi történt körülöttem. Felerősödtek az eddig csak suttogva kimondott szavak, nevén nevezték a bajt, a bajok okozóit, ellenállnak, bátran felkeltek az emberek az elnyomó hatalom ellen. Így nevezték. Nekünk eddig a szabadságról papoltak, elnyomóknak pedig a régi rendszer urait mondták, azokat, akik nekünk – anyám mondta – ennél mégis jobb életet biztosítottak. És nemcsak a felgyülemlett, most felszabadult haragot látom az emberek arcán, valami különös fényt, derűt, nyílt tekinteteket, mosolygást, kedvességet a másik ember felé, újságolják a közös örömet:

– Végre, végre! – Egyre gyakrabban hallom a szabadság szót is, nem a kikényszerített hazug köszöntés szavát, mint eddig, a valódit, egyre többször magyar szabadságnak mondva. Bennem

is kiengednek a fékek: Most már ezt is, azt is szabad majd mondani, más lehet a mi életünk? A Gábor bácsit káplán úrnak szólíthatjuk a kiránduláson is? Ott, a bővizű forrásnál nem állíthat meg a tiltó szót üvöltő hangszóró? Megtudhatom végre, kik nem akarták ünnepelni április negyedikét? Nem lesznek besúgó feleségek, s ki tudja, milyen titkos foglalkozású apák. Pali is olyan lehet, mint bármelyik gyerek, aki büszke lehet az apjára? S nekem sem kell szégyellnem apámat, tisztelhetem holtában, s ha minden úgy alakul, nekem is lesz teljes családom, Zsiga bácsit elfogadhatom nevelőapámnak, hiszen, ha meggondolom, eddig is az volt félig-meddig. Megdőlhet anyám igazsága: nem alkalmazkodni kell, csöndben maradni – jobb, ha inkább nem is szólunk, csak tűrünk –, hanem egyszerűen élni lehet, örülni a jónak, a szépnek, szeretni, akit nagyon lehet, érdemes szeretni, de tisztelni a többieket is. Figyelem magam: Olyan dolgokról gondolkodom, amiről még sohasem. Pedig hallottam hasonlókat, csak nem volt hozzá közöm. Inkább előírás volt, a jövőbe vetített tökéletes világ vágya, tanították, és ezt hazudtolták meg naponként. Melegem lesz, nem kívül, belül érzem. Átjár valami tökéletesen jó érzése. Valaki szólít, igen így van, jól gondolod: Szabadon szeretni, tisztelni. Mintha újra belém költözött volna az a pünkösdi Lélek. Majd ezt hallom: Csak nyisd ki a szemed, jól vigyázz! Azok a dörgő fegyverek az előbb még csak a levegőbe lőttek...

Józanabb leszek: Igen, még itt vannak az oroszok, a katonák, a fegyverek tömege. Most a belváros felé indultak. Anyámhoz megyek sietve. Munkába nem mehetett, otthon tesz-vesz, gondoskodik rólunk. Együtt aggódik Marival Bálintért, ott a helyem, velük.

33. Halom

Dörömbölnek az ajtónkon, hangzavar a folyosón. A lámpát is alig tudjuk a sötétben megtalálni.

– Gyorsan, mindenki, le az óvóhelyre! Az oroszok megtámadták Budapestet! – Már hallok az iszonyú gépzajt az utca felől. Varga szomszéd mondja:

– Tankok, rengeteg! Úgy jönnek, mint a sáskahad. – Világosságot látok, vakítóan fényeset, rakétákat lőttek fel. Már az óvóhely felé megyünk, próbálunk a házfalak mellett osonni, ebben a nagy fényben meg ne lássák a mozgásunkat. Anya szemében rémület. Ilyen lehetett negyvennégyben is? Akkor is az óvóhelyre mentünk számtalanszor. Én nem emlékszem, ő cipelt engem, a síró-rívó Marit húzta maga után – így mesélte. Összegörnyedve bújunk be a fénypászták elől az óvóhely ajtaján, erős vasbetonból van, lehuppanunk a hosszú padokra, még akad hely, sokan ülnek ott némán, csüggedt arccal.

A bezárt ajtón keresztül is hallatszik a tankok vonulása, majd hirtelen csend lesz, s még meg sem szólalhat senki, felugatnak a géppuskák, tankágyúk dörögnek, fülsiketítő a zaj, a fejembe hasít tőle a fájdalom, reng, rázkódik a csukott vasbeton ajtó, mintha a sarkából akarna kiszakadni. Anyára nézek. Meredt szemmel ül, keze ölében. Ölelném magamhoz, de ellankad a mozdulatom, úgy bújok hozzá, mint egy kisgyerek, arcába nézek alulról, pereg a könnye. Belőlem is kitör a sírás, és vele együtt a kérdés:

– Anya, ezek így jöttek akkor is, felszabadítani? – Csak bólint, mindent értek. A fejem zúg, egybeolvad minden kinti zaj a bennem feltolulókkal:

Dörgött az ágyú és zúgott a nép,
Vérzett a föld és zengett az ég

– énekelték a lányok hét hónappal ezelőtt. Ünnepeztünk, emlékeztünk arra, amiről valójában keveset tudtunk. Most is ők jönnek, most is lesznek, akiket felszabadítanak, de velünk mi lesz? Tőlünk már mindig elrabolnak valamit, a legszentebb érzéseinket, a szabadságunkat? Kint egy épület fala omolhatott le, ez közel van, robaja erősebb a harci zajnál. *"Vár állott, most kőhalom..."* – sikolt fel bennem a költő szava, kimondhatatlan fájdalom szorítja a torkomat.

– Anya! – mondom sírósan – November négyről mikor fog szólni az ének, a mi valódi énekünk, a mi gyászénekünk? – Nem felel, kicsit megemel, eltol magától, két oldalt megszorítja a karomat. Már felülről látom az arcát, hisz magasabb vagyok nála. Nézése kemény, biztatás van benne. Még soha nem éreztem magam ennyire férfinek, majdnem felnőttek.